

Martin Koch Ellen

[Klassisk svensk litteratur från Textalk](#)

1 Ellen.

En lördagskväll under sensommaren gick en ung man och en ung kvinna Roslagsgatan fram på väg till Haga, till något av de små kaféerna, som ligger spridda runt om där i trakten och har så lustiga namn: Röda Stugan, Koppartälten, Finnstugan, Annero, Mor på höjden, Solnadal.

Sommarskymningen var fylld av ljus. Solen hade gått ner, men lyste ännu på några tunna skyar, som gled högt i rymden, burna av det varma ljuset. På gatorna var lyktorna redan tända och syntes i kvällen som två långa rader av vita lågor, sammanlöpande i en enda punkt vid tullen.

Spårvagnarna var fullsatta av trötta arbetare. Människorna skyndade om varandra på alla gator med lördagskvällens alldeles särskilda brådska. Utanför ett ölkafe hängde ett lag halvgamla och halvsnea karlar. Somliga hade hattarna längst bak i nacken och den nysmorda pannluggen fri. Andra hade mössorna nerdragna över ögonen och silade omkring sig blå strimmor stinkande rök. De diskuterade och argumenterade med kraft; handfasta slag i ryggen avslutade debatten och resolutionen formulerades och antogs på stående fot: i så fall så, ja djävlar! - Varpå de försvann in i kaféet.

De båda unga människorna traskade gatan framåt arm i arm. De hade ingen brådska, men gick ändå fort; så som de unga går för att få vara med om allt som väntar. När de vid tullen kände lukten av solvarm mylla och gräs, började de gå ännu fortare.

-Vet du vad den här tullen hette förr i världen? frågade han.

-Nej?

-Katrumpstullen. Det var på Gustav den tredjes tid. Tullhuset står där ännu. Då åkte Bellman här ut i gungande schäs, här for det trasgranna patrasket fram med matkorgar och brännvin, fioler, klarinetter och Ulla Winblad.

-Usch!

-Ja visst! Men det var vackert! Lövruskor i hästens seldon, solrosor i kuskens hatt.

-Han var ju otäck, han Bellman, och Ulla Winblad, en sån där!

Den unge mannen tryckte hårt hennes arm.

-De är döda nu alla! Det är bara vi som lever.

De gamla träden susade med täta löv i skymningen över deras huvuden. Ingen människa syntes på vägen. Han stannade, drog hastigt den lilla kvinnan till sig; de kysstes länge.

-Det är bara vi som lever! Du och jag. Bara du och

lag.

Hon log emot honom. Ungdomens och kärlekens leende, som lyser av lycka.

De var vid Röda Stugan och sorlet från kaféet hördes ända ut på vägen. Runtomkring trädgårdsterrassen, som låg på en bergklint utåt Brunnsviken, hängde små granna kulörta lyktor; de såg ut som brokiga lysmaskar i skymningen. Under dem trängdes människorna vid borden; unga arbetare med sina flickor. Överallt var fullsatt, men högst uppe i ett hörn blev ledigt när nykomlingarna hunnit in, och där slog de sig ner.

Sjön låg blank och stilla där ute mellan strändernas leende skogar. Under berget nere vid stranden hade ett segelsällskap hamn för sina båtar. Över hela himlen låg ännu ett återsken av sommardagens gyllene ljus; en och annan stjärna blänkte knappast märkbart. Längst borta hängde en tunn dimma över vattnet. Det var stockholmsnaturens lätta och öppna skönhet med en underton av vemod, som dock aldrig blir riktigt allvarligt ment.

-Kaffe ja! Och bakelser och bröd och mandelkransar och pepparkakor och det ena med det andra, tack !

Serveringstösen försvann bland pratande, viskande, skrattande gäster. I ett öppet fönster i stugan syntes värden själv, rödbrusig och stor med segelmössan över sitt svettiga huvud. En krögare utan flaskor och krus, ty här fanns ingen sprit. Misstänkta ljud hördes där han stod och så slapp det löst. En ilsken grammofon spottade till några tag och vevade sedan ur sig en amerikansk dundermarsch, spelad av brakande bleck och trummor; hest och tjutande arbetade den sig fram och överöste publiken med ett ogenomträngligt, ovetligt slammer.

De båda unga lutade sig trötta i bänken. Tryckta fast intill varandra, vilade de utan tankar, medan deras händer lekte i blindo under bordet. Nu blev han visst för djärv i leken, hon såg hastigt upp, undrande, och drog sig skyggt tillbaka, men bara litet tillbaka. Han gjorde sin allra snällaste min och då var hon strax på sin rätta plats igen.

I ett mörkt hörn satt två andra älskande och kysstes, utan att bry sig det allra ringaste om alla dem, som såg på.

-Ser du! sade han och hon tittade nyfiket.

-Isch!

-Änvidå?

-Ja men här? Bland alla! Jag är inte sådan.

Och han tänkte på, att de hade känt varandra knappt en månad. Hennes läppar var hans, men ingenting mer. Ingen fick veta det. Hon tordes aldrig tala om sådant, inte ens till honom. Hon ville knappast veta det själv. Han mindes, att han blev nästan rädd, första gången han såg, att han fick sin vilja fram, när hon darrande av blygsel vände sin mun mot hans. Så ren, så fin! Den första kyssen smakade ännu som en droppe aseptin. Det var sin barndom, hon gav honom då.

-Vad tänker du på? sade hon.

-På dig.

-Tycker jag synd om!

-Jo!

-Du tänker på dem där borta?

-Inte alls!

-Jag är inte sådan, sade hon ännu en gång. Jag kan inte ta och släppa.

-Tror du hon kan det, hon där borta?

-Det ser du väl!

Rätt svarat! tänkte han. Det flög igenom honom en känsla av bitter saknad efter något, han anade inte vad. Han såg på flickan. Hon var inte vacker. Hon visste ingenting, kunde ingenting annat än sitt arbete och förstod ingenting av det, han ofta ville hon skulle ha förstått. Men hon var hans utan försköning sådan hon nu en gång var. Hos henne var han liksom hemma för första gången i sitt liv.

De lämnade kaféet och gick utför en trappa, som från trädgården förde ner till vägen utmed stranden. Där nere var det alldeles mörkt under träden. På klinten lyste de små granna lyktorna mellan skymmande grenar och löv. Nu högg grammofonen tag igen, den snarkade och rapade och en berömd operasångare började sjunga något, som hoppade och fräste; rösten skar genom kvällen med ett hest bölande, steg i höjden till surrande skrik, som gungade bort över trädens kronor och ekade långt ute över vattnet.

De båda unga såg inte varandra där nere i mörkret. Det var lustigt, de höll varandra i händerna och skrattade tyst. De sökte tills munnarna möttes; hennes läppar var svala och lena, han ville inte släppa henne, men hon gjorde sig lös och drog honom med armen om halsen bort till vägen. Där kom folk. Par efter par, som blott tänkte på sig själva. Ingen såg något annat.

Från Röda Stugan går man utmed Brunnsvikens strand upp till Kärleksudden, där vägen vänder in till Stallmästaregården. Nu var där så mörkt under täta valv av löv, att de måste gå tätt tillsammans för att inte komma ifrån varandra. De såg ingenting, inte hand för ögonen, men från alla bänkar vid sidan hördes underligt tysta och upprörda viskningar, som plötsligt avbröts, liksom kvävdes, började om igen för att åter hastigt tystna. Luften var mild och varm, och ändå darrade de båda unga. Vägen var mjuk under fötterna, och ändå ville de bara sjunka ner hos varandra, som om de varit för trötta att gå. De visste inte, att de älskade, ingen hade talat om kärlek, sådant talar man inte om. De ville bara vara tillsammans i detta nya liv, där var dag var som en ny högtid, en ny helg. Vägen hette Kärlekens väg. De visste det. Det var egentligen endast därför de gick där.

De stannade längst ute på udden. Brunnsviken låg under dem, blank och spegelklar. Himlen hade mörknat. Dimman kröp allt längre fram över vattnet. Några stjärnor lyste mycket små och mycket klara. Grammofonen puttrade och bräkte ännu där borta. Den rörde upp hela rymden med sin lilla tratt; strändernas skogar lyssnade tyst och ogillande. Det var operasångaren, som fick ta om igen. Plötsligt gurglade han till och bröts tvärt av. Det blev en ljuvlig tystnad.

-Vad heter udden här? frågade den unge mannen. -Det vet jag inte, svarade flickan blygt.

-Kärleksudden - heter den inte så?

-Joo - men hör du - du - du

Han tog henne hastigt i sina armar och de kysstes igen. Bara för att de båda visste detsamma. Marken under deras fötter, vattnet som krusades så smått och fint kring strandens stenar, Kärlekens udde kallades det hela. Vägen vimlade av unga par. Alla soffor bakom dem var fullsatta. Men flickan tänkte inte på de andra längre. Hon kysste ändå, ty de var i alla fall så ensamma, så gömda under himlens stjärnor.

Inne i Haga park finns det dansbanor överallt. Kring en sådan plan står om

lördagskvällarna en tät mur av ungdom. Åskådarna längst ut; flickor i klungor och kedjor med armarna om varandras liv. Tunna blusliv under uppknäppta kappor och ständigt trötta ansikten under tjusiga hattar. Pojkarna stryker omkring som svultna hökar, tills de slår ner i flocken och kliver in i ringen med ett stadigt grepp kring flickan de fått. Ett handklaver spelar, man hör inte så noga var. Som i evig, sakta virvel sugts paren runt där inne i trängseln. Rockarna hoppar, flickornas hattar åker på sned över det lösa håret, kapporna slänger och spetsiga armbågar bryter fram bland breda axlar och smala skuldror. Fötternas trask går taktfast tungt i sand och jord och rykande damm.

De båda unga från Röda Stugan har hunnit ända hit. De står bland de andra åskådarna med armarna om varandra och ser på fransäsen, som tycks vara en enda, hopplös röra. Leden bryts och blandas med varandra, pojkar och flickor hoppar fram och tillbaka, stegar sina spänstigaste och bräckfullaste steg, nickar, niger och viftar med kraftiga nävar utsökt elegant. Men leden skils åter isär och paren börjar ursinnigt snurra runt på samma fläck, så att dammet under deras kängor stiger i tjocka skyar. Sedan börjas åter samma invecklade manöver på nytt. En liten kraftig arbetare med styv hatt ner över näsan leder bataljen med hesa kommandorop. Musiken tystnar. Börjar igen. Härföraren tar ett tag i byxorna för säkerhets skull, suger i sig ett halsbloss i hastigheten och håller cigaretten med elegans ifrån sig, när han grabbar tag i flickan och börjar marschen. Runt, runt, två och två. Nu har klaveret fått upp en känd melodi, och ur djupet av den svettiga massan stiger i mörkret en sträv och flåsande sång till slagdängans toner.

Ett moln av damm hänger över hela planen och höjer sig långsamt upp mellan träden mot nattens ensamma skyar.

De går igen, de båda. De har tröttnat se på och vill inte dansa. De längtar efter mörkret och tystnaden och de längtar än mer efter varandra, fastän de står så tätt, att ingenting skiljer dem åt.

Runtom i backarna svärmar människorna, ensamma eller par om par. Överallt på olika håll mellan träden hörs handklaver och glädjesorl och dansens tramp i takt.

Vägen går som ett blekt band genom mörkret; den rundar av och försvinner bakom snåren. Nu är de inne bland träden, de båda, mellan mossiga stenblock, där inga stigar finns. Han vet nog hur de kommit dit, men hon tycks ingenting förstå. Det blir alldeles tyst omkring dem. Stegen hörs inte under deras fötter i gräset. Blodet bultar och susar. Men flickan vaknar, känner faran och ser sig om förskräckt:

-Var är vi ? Var är vägen? Hon går fort, söker och drar honom med sig.

-Är du rädd, lillan? frågar han. Intet svar. Är du rädd för mig? Hon tiger och söker. Gör ett litet lustigt flickhopp över diket och står på vägen.

-Jag vill inte, säger hon med bortvänt huvud.

På avstånd dånar fram en sång emot dem. En skara ungdomar tågar förbi i hastig marsch, arm i arm i breda led. Någon klubb på lördagsfest.

I människor, förglömmen er gråt, fallera, och kommer och följer oss åt, fallera! Se, fjärran vi gånga att solskenet fånga, ja, kommer och följer oss åt, fallera!

De båda unga ser efter sångarna, som lika hastigt försvinner igen.

Långt borta skymtar ett vitt ljus mellan träden. De går sakta dit.

Han teg och hon teg. Vad skulle de säga varandra nu efter detta? Allt var sagt, när hon inte ville. Det började bli tomt och kallt mellan dem. Hon gick och lekte nervöst med sin lilla nakna hand. Böjde alla fingrarna så långt tillbaka, att det såg alldeles onaturligt ut. Så som endast en flickhand kan böjas.

-Vad gör du ?

Hon höll upp handen emot honom och visade sitt konststycke.

-Kan du göra så här?

Det var något helt annat hon ville säga, men hennes ord räckte inte till sådant. Han tog den märkvärdiga handen och kysste den:

-Ska aldrig göra så mer! Tror jag!

Hon stannade och såg på honom, undrande, nästan förskräckt. Han upprepade:

-Det är nästan säkert, att jag aldrig ska göra så mer! Tror du inte det?

Men det var som om hon först nu förstått vad som hänt med dem, förstått vad han velat och förstått att hon sagt nej. Ingen av dem visste vad som nu egentligen borde sägas. Plötsligt började en stilla glädje brinna i hennes ögon.

-Äh! Du! sade hon, och det var skratt och jubel i hennes röst.

Hon vände sig bort och började gå igen och deras fötter var lätta som luft. Hon tog hans hand och de dansade vägen fram mot ljuset, som silade ner mellan träden.

-Vad är det som lyser? En strålkastare?

-Inte! Ser du inte vad det är?

Mellan träden öppnade sig en vid äng och över det stela gräset strömmade ljuset ner, vitare än det vitaste silver. Hela luften lyste.

Vartenda strå, vartenda blad på marken blänkte och glittrade, vartenda strå, vartendaste sandkorn på vägen kastade en liten skugga. Runtomkring reste sig böljande, svarta lövmassor mot himlen.

-Månen!

De stannade tvekande och förlägna, så stor och så nära syntes den skinande kamraten över träden. Månskenet gungade omkring dem, de vadade fram i vitt ljus, de kände på ansikte och händer hur det kastade sig emot dem, de kände det bryta sig mot bröstet och svalla undan. Det förtrollade allting. Ingenting i världen såg ut på detta sätt. Man vågade knappast andas.

Häpna och tysta gick de sakta framåt, klev med försiktiga steg över vägen, och deras långa skuggor hoppade efter dem med väldiga rörelser. Hon tryckte sig intill honom, blek, förskrämd.

En smalare väg förde inåt skogen. De följde den. Där låg ljuset i stora och små fläckar mellan darrande, krypande, slingrande skuggor. Långt bakom dem sjönk handklavermusiken så småningom ner i den stilla, susande tystnaden. En vind sjöng som en orgelton genom skogen. Överallt bröt månljuset fram i skälvande knippen och tindrande strålar; det fanns överallt, syntes överallt mellan trädens raka, sirligt tecknade stammar och virrvarr av grenar, barr, mossa och löv.

Här öppnade sig en liten glänta, fylld ända upp till kronornas toppar med

flödande ljus. Fonden var svindlande djup av svart, buskar och stenar var glänsande blanka kulisser, ett halvrasat dike var ramp med tusen kalla, sovande strån.

-Ser du teatern! sade han.

-Spelades det teater här förr i världen?

-Vet inte! Men de kunde ha gjort det. De borde göra det nu. Plats på scen! ropade han och rösten stannade tvärt i allt det fuktiga, vita.

Nu ska de komma på höga klackar, med stela rockar, näpna värjor, stångpiskperuker och trekantiga hattar; med styva kjolar av blommigt siden, pudrat hår under band och turban. Trippa, buga och le! Deklamera och kyssa på hand! Klinga, ni spröda strängar; luta, valthorn och flöjt, spel opp !

-Men, lilla barn, vad gör du?

Hon kysste sin hand, där han kysst henne förut.

-Kom ! sade hon och så gick de vidare bort.

En liten äng låg öde och ensam. Mitt på ängen dansade några unga par. Tysta, utan ett ord. Efter en stund hördes musiken; en mungiga spelade nästan ljudlöst. Det lät som ett sakta, sakta spinnande surr någonstans inne i buskarna.

--Kom, hör du! sade flickan och drog honom in i mörkret.

Natten kommer, blodet vaknar, vinden är stilla, hjärtat bultar och slår.
Det vita ljuset flyter undan, förbi dem, över deras huvuden, under deras
fötter. Skuggorna blir allt tätare, allt mörkare.

-Skynda dig ! viskade hon nästan för sig själv. Lilla barnet hade så
bråttom! Men ingenting visste hon som väntade.

Allt var tyst och liksom dött. Det fanns bara två människor i natt och
silverljus. Stundom i svartaste mörker, stundom i vitaste, klaraste sken.
Skuggorna gungade förbi, när skogen tog de unga. De gick inga vägar
längre. Inga stigar fanns, där de trängde sig fram. Mossiga stenar, ris
och snår drev dem allt längre in. Höga träd och stammar kom emot dem,
samlade sig allt tätare omkring dem och höll dem kvar i mörkret. Bakom
dem, framför dem och omkring dem fanns ingenting annat än skog och natt
under täta, svarta kronor. Flickan stannade och såg på honom.

Han bredde ut sin rock på marken och de sjönk ner tillsammans utan att
kunna säga ett ord. De hade funnit sin vila, som de längtat efter hela
tiden. Slingrande sig fast i varandras armar, band de sig hårt
tillsammans, hårt, hårt. De blev som rusiga av kyssar, yra och druckna av
det unga, söta vin, de gav varandra.

Allt emellan strök en susande vind fram över dem. Den var så högt uppe,
att de ingenting hörde. Vinden drog vida under himmelens stjärnor, men de
båda unga låg gömda djupt nere i mörkret på jorden.

De levde knappast. Endast läpparna levde med kyssarnas liv. Tunga kyssar,
som droppade från mun till mun med brinnande hetsig åtrå efter något mer,
något ofattbart, omöjligt. Han såg henne inte, men han kände hennes kinder
bränna. Hennes hår lossnade och föll ner över hans ansikte som en flod av
konvalj och nattviol. Händerna famlade efter ständigt nya
smekningar. Marken doftade av jord och gräs och unken mossa. Denna doft
höll dem fångna, de liksom sjönk in i jorden, blev ett med den fuktiga,
levande myllan.

I timmar låg de så, utan att veta av någon tid. Luften kändes allt varmare, tyngre, hetare. Månen gick bort och de visste det inte. Natten försvann och de förstod det inte. Men när de i morgonens första gråa aning av ljus åter började skymta varandras ögon, då var de som i en annan värld, där allt omkring dem var grått, oändligt fjärran och utan verklighet; allt utom deras kärlek. De greps av ett förtvivlat begär efter annat, mer än kyssar, mer än smekningar. Hon var utan vilja, utan eget liv och gav efter för honom mer och mer. Till slut förstod han av hennes nya, helt annorlunda upprörda tystnad, av hennes tunga små rörelser liksom i sömnen, att hon själv hjälpte honom, att hon själv längtade efter detsamma som han.

Hon gav sig utan att kunna annat. De hade levat sitt liv som i fångenskap till den stunden. Nu kom friheten. Det var en underbar belöning att få ge sig åt varandra.

När de sedan vaknade till sans, hade dagen redan börjat gry.

De letade sig ut ur skogen, darrande och frysande. De sökte efter vägen och när de funnit den, stannade de och såg på varandra. Någonting hade hänt med dem, någonting förfärligt. De visste ännu knappast vad det var. Tröttheten hindrade dem att minnas riktigt klart och tydligt. De kände ännu inom sig nattens mörker och jordens våta doft och någonting annat underligt, som var värre än trötthet.

Hastigt gick de vägen till staden. De vågade inte röra varandra, knappt se på varandra mer. Hennes kappa satt snett, hennes hår var i ryslig ordning under hatten.

-Det har mulnat, sade han. Båda såg upp. Himlen var jämngrå som mörkt järn.

-Nej men! Det var ju månsken nyss! Hur har det hunnit bli mulet?

-Vet du vad klockan är?

-Nej?

Han visade henne:

-Trestrax!

-Är du tokig? Har vi blivit galna?

Hon började springa vägen fram, men stannade snart igen.

-Jag ser väl ryslig ut?

-Ja.

De hjälptes åt att ordna hennes kläder och hennes hår. Hon hade stora tårar i ögonen. Därpå började de gå igen. Fortare än förut. Ingen människa syntes i hela parken. Vid den stora planen nära grindarna såg de äntligen ett annat par, som skyndade hem sömnigt och vacklande, med rufsigt hår och kläderna i oordning.

När de hunnit ur parken på vägen till Tingshuset, var det redan ganska ljust. Bakom dem lag mörkret över Haga. Dimmorna krälade tungt och tjurigt över Brunnsviken; längst bort vältrade töcknen in i mörkret och flöt samman med de gråa skyarna till en hotande massa av smutsigt svart. Det var natten, som långsamt rullade undan med alla hemliga, farliga

gåtor.

Plötsligt gick hon tätt intill honom, lade hans arm kring sitt liv och började sakta jämra sig, medan de nästan sprang. Det var som om den svarta massan där bakom jagat dem i vild flykt. Skogen växte och steg mot höjden, träden reste sig jättestora, skyhöga, tunga av natt och mörker. De sträckte ut sina grenar som knotiga, ludna armar, de böjde sig mumlande och grep djupt ner mot jorden efter de små, små människobarnen, som sprang där nere, tryckta till marken av morgongryningens kalla ångest.

Vattnet låg blankt och stilla, där dimmorna dragits undan. Allt var tyst omkring dem, öde, övergivet, sovande en livlös sömn, medan morgonen steg allt högre i den döda, töckniga dagern.

-Vad har vi gjort? mumlade flickan förtvivlad.

Han såg hur hon led, men kunde ingenting säga. Han smekte henne tyst, nästan med vördnad.

-Hur ska det gå med oss? sade hon. Tänk om det skulle hända något? Om det skulle bli något nu?

Han frös i hela kroppen. Det klarnade i minnet och han förstod det hela.

-Vi får ta det som det blir och stå för vad vi gjort.

-Nej, nej, det är omöjligt! Jag kan inte! Inte det!

Han visste ingenting att svara.

Stallmästaregården sov i lugn dvala. En häst stampade i stallet.
Vattnet kluckade och suckade under bryggan, där alla roddbåtarna samlat sig under natten, våta av dimma. Den första morgonvinden prasslade genom löven, valsade ner på marken som en flicka, tyst på tå, stannade mitt på gården i stilla undran, liksom förlägen att ha kommit för tidigt och stört. Men det gamla värdshuset sov lika tryggt och drömde sina hundraåriga drömmar om mat och käglor och glada fester. - Det blev kallt som i en källare, när de gick genom allen.

Röda Stugan var tom och sov med igenbommade fönster. Allt sov utom de unga, som sprang hemåt för att gömma sig undan det onda de gjort.

Var fanns nu Bellmans granna schäs, som på kvällen rullat ut genom tullen till lördagsnattens glädje? Här kom den tillbaka med trötta hästar och sovande körsven, vissna blommor och löv och sjunkna, tonlösa strängar på fiolerna. I söndagens tidigaste morgon kom den förr med sorglösa hjältar och nymfer sovande på vagnsbotten, med tomma korgar, och spruckna flaskor; slutat kalas! Inga minnen, inga drömmar, nya fester varje kväll! O liv, liv! vore du blott som i diktens världar, utan räfst och utan vardagsmödans tunga ansvar!

På Roslagsgatan gick en renhållningskarl. Hans kvast tycktes höras en hel mil, så ekade den mellan husen. På hennes gata saktade de farten, vid hennes port stannade de.

Och nu kunde de inte skiljas. Porten var öppen,
farstun innanför var tom. Hon blev kvar, som ville hon inte släppa honom.
Hon tog hans händer famlande:

-Är det rätt gjort, det här?

-Nej, svarade han med ett trist leende. Det är galet, tokigt, vansinnigt.

Hon lutade sig fram emot honom:

-Usch! Jag tycker jag ville slå dig!

Och hon smålog nervöst och kämpade med gråten.

-Det tror jag inte du vill, sade han.

-Kom!

Hon drog honom in i farstun, stängde till porten och kröp sedan in i hans famn. Hon grät tyst. Hela hennes kropp skakade och darrade.

-Vad som än må hända, sade han, hur det än må gå, så måste du tro på mig och lita på mig. Vill du inte det? Kan du inte?

Då låg hon så stilla i hans famn och såg på honom med sina goda, trofasta ögon:

-Jag tror dig! Men det är så otäckt i alla fall!

Jag tror dig! Längre hörde han de orden, när han gick ensam genom staden hem. Hela himlen var igenbommad med grått, husen stängde de tomma gatorna som isiga fängelsemurar. Stenläggningen började svartna av regn, kallt droppande höstregn.

Slut med sommaren! I denna kalla morgongryning växte något, som var värre än höst, kallare än vinter och snö.

Hon är en liten enkel tös, en helt vanlig flicka som alla andra. Det finns tusen och tiotusen sådana som hon; man saknar dem först, när de en gång inte finns just där man är van att ständigt träffa dem. Det finns tiotusen likadana små arbetarflickor, som lever i samma släp och slit i tusentals fabriker runtom i landet; tiotusende lika lillgamla, lika utarmade av arbete, lika gråbleka i hyn, lika hårda i nävarna av yrkets invanda handgrepp. Men alla har inte hennes säkra, klara ögon, alla har inte hennes lugna, trofasta småleende - inte alla, inte många.

Hon är så liten och färglös, att man kan gå förbi henne utan att ha en aning om, att man har gått förbi någonting. Det lilla flickebarnet vandrar så strävsamt fram genom vardagslivet; under hennes fräna ord göms bleka jungfrudrömmar och barnatankar om den vida världens under. Hon lever så undangömd, att man inte märker henne, förrän man fått henne i hand och sett hennes trumpna, gråbleka ansikte lysa upp av glädje. Långt, långt där inne bakom de klara ögonen lyser det, djupt, djupt där inne bakom läpparnas leenden lyser det. Det är så långt borta. - Man famlar i mörkret och söker en människosjäl och plötsligt ser man hur den skymtar fram i ett par tungsinta, lugna ögon, man känner den, anar den i ett par mjuka läppars kyssar; blyga, skygga kyssar! Man visste det inte, trodde det inte - tänk, att det fanns sådana rikedomar gömda i det färglösa, gråa djupet! En hel blommande och doftande människosjäl - sannerligen en sällsam överraskning!

Han stannade på gatan och såg sig omkring, liksom vaknande upp ur vackra drömmar. Att hon inte kom?

Det duggregnade kallt snöslask, som plaskade under fötterna. Det hade regnat så en hel vecka natt och dag, och dagen hade varit mörk, en kort skymning mellan nätterna. Varför kom hon inte? Han fortsatte sakta framåt för att möta henne, när hon gick från verkstan. Hon hade varit klen en lång tid, gått till doktorn för några dagar sedan och fått order att komma tillbaka med upphostningen i en kopp. Det kan väl inte vara något farligt?

Han traskade vidare i smörjan.

Hon kommer nog. Inte hindrar vädret henne, när hon lovat komma.

För några månader sedan gick de samma gator. Då var det sommar. Var verkligen detta samma gata? Luften dallrade av jublande solljus, men under de blommande lindarna gled svala skuggor fram och åter, medan lätta vindar spelade mellan grenar och löv. - Var det samma gator och var vi desamma? Matkorgar i det gröna varenda solig vilodag, dans om kvällarna och hemfärd om nätterna tillsammans, ljuvligt trötta och brännande heta.

Men höstens gråa spöken hade kommit tassande in genom Roslagstull en isigt gråkall söndagsmorgon; bleka, glåmiga spöken, ånger, rädsla för följderna, ansvar. De nådde oss inte, de halkade bort igen, men i deras spår kom smygande andra otygsandar, blekare gråmän från det jäsande mörkret av regnskyar och tunga dimmor över Haga. De får gå bort igen, förstås. Hostan, febern och det andra sattyget. Sådant behövs inte alls.

Nu silade det oavvänt ner; segt vatten och våt snö. I lyktskenet glittrade regnet som lysande, rykande töcken, men mellan de ljusa fläckarna var ett svart, kompakt mörker, fyllt av levande, evigt rinnande väta. Över husen såg man dunkelt något smutsbrunt och svartgrått - det var himlens skyar, som tycktes släpa med sig ner mellan hustaken hela höstens, hela rymdens hopplösa, tröstlösa, jämmerliga armod. De uttrampade skorna kändes som formlösa trasor i gatans rinnande snösmuts; strumporna klibbade fast och gjorde fötterna isigt tunga och våta över fotknölna. Det var som att vada i fattigdom och ynklighet.

Längs trottoarerna stod karlar med spett och spadar; de skrapade och makade i den bruna sörjan, där stora, flabbiga snöflingor blinkade till och bubblade bort. Han stannade och stirrade på karlarna. Såg bara deras ryggar, böjda liksom i förbittring över spetten och spadarna. Plötsligt spottade han ur sig en besk svordom - att hon inte kommer! Vad har hänt?

Ja, vad kan egentligen hända en sådan där liten flicka? När hon slutat på verkstan, går hon hem. Ingen tar bort henne. Knoddarna ser henne inte och busarna klarar hon av med någon enkel, längesedan inlärd glosa. På verkstan kan väl inte hända henne något. Inte numera, sedan yrkesinspektören blivit uppfunnen. Men det är väl bara i tidningarna, förstås. I verkliga livet finns det nog inte sådana.

Han arbetade upp sin bitterhet, frossade i fattig mans småsinta, ömkliga hån, tills han spottade ut allt sammans ihop med några fula ord. Började sedar fundera på ny kula igen.

Vad kan hända henne, som bara är ett nummer på en bricka? Ett självupppoffrande, otroligt arbetsam litet nummer i hela den självupppoffrande, arbetande massan. Hon är mycket omtyckt av verkarn. Hon få tjuugoåtta öre i timmen. Hon kan komma upp till tjugonio öre om ett eller ett par år, men det beror på om hon fortfarande kan stå i gunst hos sina förmän; stå i gunst utan att gå för långt till mötes, förstås; och högre i samhället kan hon aldrig komma. När hon dör kallas hon som alla andra in för Vår Herres stora räfst- och rättareting. Då ser Domaren i sina böcker att hon bara varit ett litet arbetsnummer med tjugonio öre i timmen. Han kan väl inte slösa bort värs mycken tid på att rannsaka så små hjärtan och njurar. Så glider hon in i det eviga landet, utan att någon tar reda på, hur det egentligen gått till.

Han böjer av i tankarna för Vår Herre. Där vet man ingenting. Österländska sötord på den ena sidan - litterära glåpord på den andra - bäst att inte ge sig in i det grälet.

Var tusan håller flickan hus? Vad kan ha hänt?

Ja, det är just det ! Vad kan hända en sådan liten gråblek och färglös kvinna med okända begär och aldrig hörda drömmar? För henne är ju hela livet så oändligt smått. Allt som sker är så litet och obetydligt. De stora, granna kvinnorna lever ett helt annat stort och grant och händelserikt liv. Men hon - hur lever hon?

Innan natten ännu slutat, kommer hon in på den mörka, smutsiga verkstan. Tänk bara, om verkarn försovit sig en morgon? Det är ju ingenting av betydelse, men det behöver inte vara något annat. Då får värmeledningen stå stängd i lås, tills han vaknat och kommit dit. Kölden kan vara grym där inne. Allt verktyg, allt uppstaplat arbete är kallt som is på bordet och händerna blir röda, fingrarna blir styva. Sådant är i hennes liv en stor händelse, som hon minns.

Sen blir det hett i en fart, hett som i helvetet, en torr, tung och bitter hetta. Det luktar papper och klister och olja överallt, torrt papper, fuktigt papper, limmat papper, färskt papper och trycksvärta. Maskiner dunkar med dovt buller någonstans i huset, golvet darrar, fönsterna skakar. Dammet virvlar omkring och blir liksom glödande, det bränner på tungan, sticker i strupen och nyper i lungorna. Verkarn skriker. Alla väntar på hennes arbete, hennes beniga, hårda små händers verk. Direktören kommer som en hal olja mellan kuggarna och hjulen: låt dem arbeta på övertid! - Men övertiden blir förfärlig efter en hel dags arbete. Och just då händer det kanske, att några gummor kommer in och sopar verkstan. Något märkvärdigare behöver det inte bli, vardagshändelser bara -dammet jagas upp igen, skyarna mångdubblas och sedan traskar gummorna vidare till nästa avdelning för att göra rent. Det har hänt en stor händelse igen; men det var ju ingen skrällande dramatisk konflikt, så att det var ingen som märkte något. - Nu öppnar flickorna kanske ett fönster, det är torrt att andas bara damm. Rå och frän stiger kylan upp ur ljusgårdens botten, från soptunnorna och avfallshögarna. Luften pressar sig in genom dammet och den tjocka hettan, som liksom fyller varje mun med varm aska. Efter en stund kittlar någon med hårda, iskalla fingrar i flickornas rygg, det är kylan, som kurtiserar rakt på sak. -Sådant minns man. Sådant berättar tösen, när man frågar, hur hon haft det under arbetet. Allt är så där smått. För henne är vardagslivet bara damm och hetta och giftig luft med stank av maskiner och smuts och tunga pappersmassor från golv till tak. Dammet är värst. Det stiger i tjocka moln, tränger in i näsan, kittlar i svalget, torkar gommen hård, kryper genom halsen, smyger genom strupen, genom lungorna. Man hostar upp det och river med sig något annat besvärligt, som man spottar ut eller sväljer ner igen. En liten knotig hand håller en solkig näsduk, nu finns en röd fläck på näsduken, men visa inte blodet, flicka! Göm det noga, vik in det väl och stoppa ner näsduken igen. -Man ser det nog. Det går en liten rysning mellan alla unga, späda bröst, som lutas över borden, en viskning mellan alla rufsiga flickhuvuden: Hon hostar blod! Vem var det? - Maria, ja så, hon har haft det förut.

Hildur ser på henne, Ellen nickar så allvarligt åt henne, Gertrud kisar under lugg: ja så, nu igen ! - Efter en tid går en lista genom verkstan, man tecknar tjugofemöringar, vännerna på avdelningen ger ända till en krona och kontoret, som är firman, skriver flott en femma. Det är till krans åt flickan och till hjälp åt Marias eller Ellens eller Hildurs eller Gertruds föräldrar.

Sådant är en mycket stor händelse, ty så smått är för övrigt allt som händer. Så litet, obetydligt och ynkligt. Det är absolut ingenting. När

dagen är all, har man inga minnen att leva på, att drömma om. Man har bara en utarbetad, värkande, mager liten kropp, som man måste lägga så fort som möjligt, för att få den litet uppmjukad till nästa dag. Det är hela vardagslivet.

Så lever hon och så lever tusen och tiotusen andra små gråbleka och färglösa kvinnor i tusen fabriker och verkstäder runtom i landet. Men det är inte många av dem, som kommer upp till tjugonio öre i timmen.

Nu höll han på att gå förbi henne! Där kom hon lika späd och blek som han sett henne alla andra kvällar. Inte alldeles likadan? Ögonen glänste så onaturligt stora och feberblanka.

-Du drojde länge? Hur är det?

-Ingenting.

Han tog henne under armen och han kände, att det hade hänt något. Han visste det.

-Vad är det?

-Äh. Tråkigt.

Nu visste han vad det var. Men det dröjde en lång stund innan han frågade:

-Vad sa doktorn?

-Jag får inte arbeta.

Man får inte arbeta, när sådant kommer på, förstås.

-Är det lungsot?

-Ja.

-Lungsot?

-Det sa han inte, men jag fick en lapp. Jag ska resa.

-Får jag se!

-Här?

-Javisst!

De stannade under en lykta. Regnet silade ner över dem lika tyst och smutsigt som förut under hela veckan. - "Fröken Ellen Sofia Andersson, Bergslagsgatan 11 1v, lider av Tuberculosis pulmonum och rekommenderas till Sanatorievård genom-."

Lappen veks omsorgsfullt ihop igen och gömdes noga.

-Än din plats då?

-Verkarn lovade, att jag skulle få komma tillbaka sedan.

-Nå då så!

De gick vidare arm i arm. Det var åter tyst emellan dem. De som äger varandra, kan utan ord säga allt. Men när tystnaden blev för grym, sade hon:

-Vi satt och grinade allihop vid mitt bord hela eftermiddagen.

-Det har jag inte bett att få veta.

-I morgon bjuder jag hela gänget på kaffe under frukosten innan jag far.

-Ja visst.

-Vi brukar det.

-Ja visst.

-I förrgår fick Berta resa. Tänk nu, i värsta brådskan ! Anna har legat där i över två månader. Hon blir nog glad, när hon får träffa mig där. Lisa ligger på sanatorium varje sommar, när vi har minst att göra.

Om sommaren! Då solljuset är så gyllene grant, då himlens skyar lyser så

vita och ängarna blommor mellan hagarna och skogarna! - Ett sådant sanatorium är alltså ett slags badort, där de fattiga får vård och vila gratis. Inte för deras egen skull, utan för att sjukdomen ska kunna rationellt bekämpas, måste man unna de sjuka mat och kläder och husrum utan arbete. Och man måste unna de rika att få spara in på omkostnaderna för arbetsplatserna. De människospillror, som förs ut därifrån, de läggs på de allmänna salarna i samhällets sjukhus. Det är av vikt, att sådana finns, ty det är av allra största vikt, att de rikas kapitalkonton får feta siffror på sidan kredit.

-När kommer du igen?

-Vet inte. Till våren kanske. Det är bara lite, lite grand i ena lungspetsen, så jag blir snart alldeles bra, sa doktorn.

-Våren!

-Jag har haft det länge, ett år kanske eller mer, sa doktorn, fast jag inte visste något. Jag trodde det var lite feber bara.

Våren! Kom, du fagra, lysande vår! Kom snart, snart!

Där gick de båda unga bort tillsammans, tätt tillsammans. De grät inte, de talade inte ett enda kärlekens ord, men de darrade båda av bitter lust att smeka och gråta. Regnet strömmade. Ner över hustaken hängde nattens smutsiga skyar. Hela den ohyggliga höstens hopplösa, tröstlösa, jämmerliga armod var över dem och runtomkring dem. Men de båda människobarnen! de drömde redan om våren.

En pojke går i sällskap med en flicka och han är

Hennes vän, hennes älskade, hennes livs hela mening, när de är ensamma och ingen ser dem, när de sitter i mörkret och kysser varandra utan ord, utan tanke på annat än kyssarnas lustiga gåtor.

Men när de är bland människor, får de låtsas som om de råkat varandra av en händelse. De är inte gifta, inte förlovade, har alls ingen rätt att vara tillsammans så där; de är inte mer för varandra än varje annan. Fast man ser dem båda dagligen under långa tider, måste man låtsas som om man ingenting sett. Själva försökte de allvarligen se ut som om endast en tillfällighet fört dem samma gator och samma vägar. De är bekanta. De går i sällskap.

Sedan kommer kanske förlovningen. Blanka ringar, lyckönskningar och överraskade miner för syns skull. Men det bästa är borta. Sagans dager bleknar över stigarna. De älskandes vackra leende fryser över läpparna.

Eller kanske kommer man inte så långt. Man tröttnar, och en vacker dag går man där ensam igen på de gamla kända gatorna och väntar ingenting. Den andra går med nya vänner och man känner ingen saknad. Gå du !

Hur ska det bli för oss, mitt jungfrubarn? Du kan inte ta och släppa. Aldrig skiljas. Vi får smyga mellan människorna med vår lycka, bo och leva bortom världen, bortom livet, djupt inne i sagorna, i solskimret över evighetens vidder.

Du tänker inte på sådant, du, det ser jag nog. Du förstår, att du inte behöver undra mer. Du hör inte livet till.

Man har en liten ljuvlig kvinna. Hon kommer som glädjen, man vet inte hur. Man har henne i sina armar, i sitt skydd och värn. Hon är så fin och lustig. Man kysser henne, kan omöjligt låta bli, och hon spelar med läpparna som barn, när de får något gott.

Det är mannen och kvinnan. Himlen är nära dem, jorden djupt under dem och den kära solens ljus är överallt omkring dem. De hårda stengatorna blommar under deras fötter, då de går tillsammans bland människorna och låtsas

vara blyga främlingar för varandra - medan ögonen lyser av glädje åt deras egen, stora hemlighet.

Men allt sådant försvinner. Det går som glädjen, man vet inte hur. Man tror, att man har henne och smeker i tomma luften och ser inte längre hennes goda, klara ögon. Hon går bort på vägar, som man inte känner. Och när man ser henne igen, är hon redan långt, långt borta. Hur gled hon undan, då man höll så fast? Hur ska hon reda sig ensam i allvar och pina på vägen till de stora ödelanden? Hon behöver skydd och värn, hon behöver ömhet och smek - men hon är ensam och hon går bort och hennes väg för henne nedåt, ner i okända, ohyggliga djup. Lilla barnet går i töckengråa dalar, dödens skuggor skymtar redan under hennes fötter.

Så ser jag dig. Du går som i tankar, din kjol fladdrar om dina ivriga steg, ty nu har du bråttom igen. Jag ser din tarvliga, tunna kappa, som du arbetat dig till med tjugoåtta öre i timmen, jag ser din enkla, blåa hatt, som du köpte en middagsrast i den lilla butiken vid bakgatan; den där hatten, som kostade nästan en halv veckas avlöning. Under hatten ser jag ditt ansikte. Du är så blek, dina ögon brinner så stora - det är febern, det är döden. Du går bort från mig, du! Men ofta vänder du dig om och jag ser, hur du älskar allt, som du måste lämna. Du nickar långsamt, tungsint, tyst. Du säger sakta, din röst når mig genom mörka skuggor: det här förstår inte du, det här är min väg, min egen väg.

Jag ser hur svårt det är för dig att säga detta. Du ville nog vända om, du söker en annan väg, min Gud, hur ivrigt du försöker leta dig tillbaka till livet igen! Men in i mörkret måste du, ner i djupet till det som väntar. Du frövs i din lilla kappa och din kjol fladdrar om dina hastiga steg. Då minns jag hur du sprang en söndagsmorgon, när vi hade skogen och hela natten i hälar på oss. Då hade du den här febern, men vi visste det inte. Du hade haft den länge, den släpper dig aldrig mer. Du försvinner ju! Vem ska skydda dig där borta, flicka?

Den unge mannen började andas tungt och hest där han gick och funderade.

Hur ska jag kunna tala om detta för dem? tänkte han. Hon har ju far och mor, lillan. De måste få veta, att deras tös är på väg mot döden med lika lillgammal brådska som när barnet sprang mellan skolan och det fattiga

hemmet, för att sedan börja gå den långa hopplösa vägen mellan verkstan och liggsoffan i köket. Nu ligger hon på sanatoriet och vet att hon ska dö, fastän hon ingenting säger. Far och mor går här hemma med allt sitt. De tror, att hon ska dö, fastän ingen säger något.

Hur ska man kunna bryta denna tystnad? Far och mor har sitt. Tungt arbete dagen lång, många barn, som måste ha allt vad barn behöver av föräldrar. En främling har svårt att säga något. Måste man inte först säga det, som är svårast att säga i ord - vad man har med deras barn att göra?

Men flickan är miltals från hemmet. Hon lägger sig till rätta i sjukhusets säng att dö utan ett ord om sin hemska längtan. Ty hon vet hur svårt man har i ett fattigt hem. Barnet har ett mod, som är ohyggligt. Hon är vit i ansiktet av förfäran, för att hon ska ligga och dö så okänd bland många främlingar, kanske bakom den där skärmen hon sett? Eller kanske blir hon buren in i ett annat rum, där man får vara ensam? Hon viker inte undan i alla fall. Hon biter sönder sin gråt och sin ångest och sin längtan. Hennes magra händer smeker i luften, när hon viskar: hälsa alla!

Han måste gå till föräldrarna och bryta den tunga tystnad, i vilken de gömmer sina tankar. Han kommer med hälsningar från barnet, böner, som han endast anat: Ellen vill dö här hemma hos er.

Arbetarkvarteren i stadens utkanter liknar fattigdomens fästningar. Gråa, smutsiga, tomma gator utan luft mellan gråa, smutsiga stenmassor. Det gråa är inte grå färg, det är fattigdom. Smutsen är fattigdom och inte smuts. Käringarnas prat utanför magasinsdörren är bottenlös fattigdom. - Fläsket osar i trapporna, köksdörrarna står på glänt och därinnanför står små skitiga och såriga ungar, som kikar genom dörrspringorna och säger fula ord till varandra tvärsöver farstun. Högst uppe under taket någonstans i den gråa stenmassan bor en bergsprängare i ett litet rum och ett ännu mindre kök, som är så fullt av matos och imma, att man knappt ser hustrun vid spisen. Två bleka barn sitter i en träsoffa och leker med en svart kortlek.

Vid köksbordet sitter den unge mannen under en liten lampa på väggen. Ljuset är gulgrått i imman. Genom fönstret, så långt åt sidorna man kan se

och så långt ner man kan se, skymtar samma glåmiga fattigdom i husen mittemot. Men högst där uppe ser man himlen. Det är kväll. Över takens svarta skuggor lyser och tindrar små stjärnor. De syns långt borta, men de syns !

Köksdörren står på glänt, inte för att släppa in luft, som inte finns i farstun, utan för att släppa ut matos. Nu hörs tunga stövlar dåna med klackjärn djupt nere i trapphusets avgrund. Dånet stiger uppåt. Det är bergsprängaren, som kommer hem från dagens arbete. Slägga, spett och dynamit sover i ett skjul i något berg, där en grund ska läggas. Arbetaren är hemma nu. Han står som ett litet grått berg mitt i matos och imma. Han är grå av stendamm, grundvatten, lera och dynamitrök. Allt är hårt och tungt från slokhatten över hökögonen till de slitna, grova klackjärnsstövlarna. Ingen säger något. Ingen hälsar. Han är hemma.

Nu ska han klä av sig i köket. Byta allting, ty han är genomblöt av arbetets svett. Han ska tvätta sig, klä om sig, äta och gå igen. Ty på kvällen börjar hans andra liv. Det liv, som leves för framtiden på Folkets Hus, på sjukkassan, på kooperativa föreningen, på nykterhetsföreningen, på alla dessa möten, som strävar genom fattigdom mot framtiden. Där är också bergsprängarens plats i ledet och dit ska han gå även i kväll.

Men först måste det sägas, det där, som ska pina honom som ett piskrapp, först måste det hända något, som ska trycka ner honom ändå djupare i elände. Han och hans hustru måste få veta, att deras Ellen vill ligga i soffan hemma, när hon ska dö, och hon vill ha far och mor hos sig. Ty hon är ung och rädd, fastän modet inte synes svika.

Hustrun ställer med maten, arbetaren står orörlig och ser misstänksamt på den unge mannen. Han misstänker inte honom, men han vädrar nya olyckor. Han känner sådant. Den unge mannen tiger och ser på honom. De svartgråa, slitna kläderna, det gulgråa, slitna ansiktet, de borstiga, hängande mustascherna och de små, vassa ögonen - allt lösgör sig liksom ur sitt fasta sammanhang, han liknar inte längre ett berg, han liknar en människa, som lider grymt.

Nu är det sagt. Nu vet man, att Ellen är sämre. Om hon kunde få komma hem,

så blev hon kanske bättre, för det har man sett förr.

Barnen slutar leka, hustrun slutar ställa med spisens slamrande ringar; arbetaren sträcker avvärjande ut sina trötta händer:

-Hur skulle en kunna det? Var skulle hon ligga? Ska en inte tro, att hon far bättre på sjukhuset, än hon skulle göra här?

-Jag vet så väl, att hon vill dö hemma, säger modern och hennes stora, goda ansikte blir vått av gråt.

-Dö? Inte är det fråga om dön, inte! Vem har talt om det? Du tar då till! Men hur ska du kunna med att sköta henne ensam? Ellen måste lyftas i sängen till allting, så dålig som hon är. Och så hostan om nätterna. Hur ska en kunna sova? Och hur ska en orka arbeta om dagarna, när en inte får sova om nätterna? Och småbarn till! Du vet vad doktorn sa, hörde du inte vad doktorn sa, du måtte inte förstå vad man säger, hur kan du tänka dig det? Det är farligt för barna med smittan, sa han. En står inte till svars för'et. En sträver inte me't. Det blir för mycket. Aldrig i livet sträver en me't.

När detta är sagt, har han ingenting mer att säga.

Det var sakskaäl alltihop, och han är van att debattera. Ändå vet han likaväl som någon, att inte ett ord av vad han sagt hörde till den egentliga frågan. Ty det gällde kärleken, Ellens kärlek hem, fars och mors kärlek till barnet med stora feberögon och silkeslent, gyllene hår. Det gällde allt det där, som ligger utanför sakskaäl och debatt, som ligger utanför fattigdomen, det gällde deras flicka, hemmets flicka, som trippade så ivrigt med sina trötta fötter rakt in i svarta allvaret.

-Jag vet, att Ellen vill hem för att dö, säger modern, som ingenting hört av sakskaälen. Jag såg henne en morgon här inne i köket.

-Du pratar! säger fadern och barnen hör med vidöppen undran allt detta spännande intressanta. Hur skulle du kunna se henne här, när du vet, att hon legat där borta hela tiden? Det är väl inte möjligt helt enkelt?

Men hans gråa ansikte bleknar och blir vitt, vitt, vitare än vitt.

-Jag somna till en morgon, när du hade gått. Och när jag sen kom ut i köket, stod Ellen där. Jag såg henne. Hon stod vid byrån och lutade sig fram emot mig. Hon ska få komma hem !

Bergsprängaren lade av sig hatten i soffan. Han drog en trasa ur fickan och torkade sin kala hjässa.

-Hon ska få komma hem, sade han. Visst ska hon hem! En borde aldrig ha släppt henne från sig!

Ingen brydde sig om att fråga, vad den unge mannen hade med deras att göra. Han hörde ihop med dem. Det syntes lika enkelt och solklart som att han hörde ihop med Ellen.

Det var kallt i rummet, där den sjuka flickan låg och arbetade med döden. Fönstret stod öppet som det måste göra, och dörren var stängd till köket. Han satt i gungstolen vid soffan, där hon låg i dvala, nästan utan medvetande tycktes det. En liten blå fläck av himlen syntes över taken mittemot. Fönstret ryckte i hakarna, när vinden strök förbi och fyllde gardinerna, så att de liknade bukiga små segel. Där utifrån kom en stark doft av vår och rentvättade gator. Middagsolen dalade och bleknade bort. Förmiddagens glada ljus gick sakta över till kyligt allvar.

Nu förstod han, hur djupt hon hade längtat. Allt här inne var rent. Här fanns det finaste hon visste, ända sedan hon lekte här inne som barn och måste akta sig, att ingenting gick sönder. Rummets kärva, fattiga allvar hade varit det bästa i hennes liv. Det hade fyllt hennes själ med barnets blyga renhet.

Och så fick hon veta, att hon skulle hem; att hon inte längre behövde vara så ensam och modig i ångestens timme, att hon fick bli barnet igen hos far och mor, att hon fick ligga i den bästa soffan, som fanns i hemmet, vara i det fina rummet, när det högtidliga och svåra skulle hända med henne.

Nu var hon färdig. Hon hade ordnat alla sina angelägenheter. De små kassor, hon förvaltat åt kamraterna på verkstan och i nykterhetsföreningen, var överlämnade till nästa kassör. Hon hade styrt om, att hennes kläder blivit noga undanlagda för att desinficeras sedan. Utan att hon sagt något, visste man, att de skulle användas åt småsyskonen sedan. Allt skulle finnas på sin rätta plats, när denna lilla strid var slut. Det var hela sitt liv, hon lämnade ifrån sig med varje småsak; hon lade det åt sidan med strängaste noggrannhet, fin och kysk i sin jungfrusjäl.

Alla brev, han skrivit till henne, medan hon låg på sjukhuset, hade hon givit honom tillbaka. I sådana brev finns ord om kärlek mellan man och kvinna, ord som inte kan tänkas, när barnet kommit hem.

-Jag hade lagt undan de bästa. Jag läste dem, när jag längtade efter dig.

-Vilka tyckte du bäst om!

Hon blev så röd, så röd. Hon teg.

-Vilka läste du mest? Säg? - Du?

-Du skrev om det ibland.

-Och det läste du omigen? Ofta?

-Ja.

Lillan var så blyg och förlägen, ertappad mitt inne i hemligheten. Att tala om kärleken var för henne det svåraste av allt. I den levde hon som barnen i sagans förtrollade trädgård. Hon var så rädd att säga ordet, det förbjudna ordet. Hon tänkte det blott, och i tankarna blev det en gyllene nyckel till härlighetens land, där allt stod i solig blom omkring henne. Men om det skulle försvinna? Om det skulle bli vardag igen? Och grå mylla bara? Och vissna löv? - Så går det ju, när barnen säger förbjudna ord. Det djupast gömda i hennes själ var det, allt det vackra, som måste blomma i hemlighet.

Och nu var breven lagda tillsammans, noggrant ordnade gömda hos honom. Stunden nalkades och hon var färdig.

Solen var borta där ute, skuggorna mörknade och kallnade, himlen blev tung och grå. Vinden rörde inte längre genom fönstret. I husen mittöver gatan tändes lamporna här och där. Skymningen började falla, sorgen kom. Tungsint som en stilla sång, buren av enkla, döende toner.

Hon sov. Medan dagern alltmer bleknade bort där ute, medan skymningen sjönk allt djupare och tätare. Hennes andedrag blev hesa och skrovliga, allt hårdare måste hon arbeta för att kunna andas. Sömnen var det hon längtat efter, önskat sig, talat om så länge hon ännu kunde tala. Att få sova! Slippa känna de sista plågorna! - Men inte bara det. Att få sova för att liksom slippa vara med, när det skulle hända, som nu måste ske - det var hennes innersta önskan. Att inte behöva veta, när hjärtat stannade, att få glida bort i sömnen - det var hennes hemligaste längtan.

Ungdom, ungdom, hur svag är inte den styrka, du visar världen! Hon var ju endast en liten kvinna, ett barn, som ingenting visste.

Han mindes en händelse för många år sedan. En vardag, en helt vanlig eftermiddag, blev en hund överkörd på gatan. Några människor samlade sig för att se på, när djuret dog. Alla stod tysta. Det blev en lång, pinsam väntan. Ingen ville ta i hunden, som var söndertrasad och blodig. Han skällde inte, tjöt inte, men flämtade så tungt, att ljudet tycktes fylla hela gatan, det steg upp ur marken och stenarna. Då kom en gammal, gammal arbetare fram. Han hade en stor slägga. Vi såg honom på långt håll och gav plats, ty vi visste vad som skulle göras. Han lyfte släggan med slängande armar, taktfast, ett, två - och krossade hundens huvud.

Han var barmhärtigheten. Det fanns intet annat förbarmande. Men de döende ögonen såg släggan komma! Och vi andra, vi hörde dunsen, när slaget föll; vi kände döden och anade det förfärliga.

Ellen, kunde denna barmhärtighet ske dig nu, medan du sover!

Detta var den nakna plågan, utan möjlighet att undkomma.

En vänlig, främmande kvinna hade på religionens vackra bildspråk sagt henne hemlighetsfulla ord om evig vila i evig frid. Något hade det lindrat hennes ångest. Morfinen hade minskat smärtorna. Men nu hjälpte ingenting av detta längre. Nu låg hennes pina naken. Religionens mysterium kunde hon inte längre förnimma, ty det var som om örat till yttervärlden bommats igen. Morfin och kloral - skröpliga visdom ! Som vatten försvann det utan verkan. Hon var ensam, instängd i sitt innersta tillsammans med Dödmannen och måste reda sig ensam med honom.

Om det finge ske nu, medan min kära sover! Nu är stunden inne. Tiden går inte längre framåt, den stupar rätt ner och vi glider ner i djupet tillsammans, medan skymningen flyter ihop omkring oss som tunga vatten, sjunkande, mörka vågor.

Men då såg han hennes händer. Fingrarna plockade meningslöst med näsduken.

- Hon sover ju inte? Han böjde sig fram för att kunna se hennes ansikte i mörkret - hon låg och spelade med tungan för att försöka blöta de febersprängda läpparna. Han förstod, att hon inte sovit, att hon legat vaken hela tiden och väntat på detsamma som han.

-Sover du inte?

Hon vred huvudet åt sidan utan att öppna ögonen. Det var ett hopplöst nej.

Han satte sig på sängkanten och böjde sig över henne. Han såg vad en människa är gjord av. Läder till hud, ben till stomme. Den kind, han smekte förr, var mjuk och len i hullet. Levande var hela hennes kropp, så som endast en älskande, ung kvinna kan kännas levande. Och så var det till slut inte annat än strävt läder över en hop organ. Här låg råämnet. En utpinad, utmärglad liten barnakropp med sammandragna ben, tunna armar, som liksom gnisslade i lederna, då de rördes; ett gulnat, skrynkligt litet gumansikte, torrt och feberbränt; det var allt.

Plötsligt märkte han, att hon såg på honom. Men det var inte hennes blick. Det var ett par stickande hårda, nyfikna ögon, som mötte hans och borrhade sig fast i honom. En frysning gick genom hela hans kropp, han ville resa sig upp och springa, men höll fast och grep med händerna hårdare i sängen för att inte falla. - Vem är det som ligger där? Vem är det, som ser på mig så? Vad vill hon, denna främmande kvinna?

Det är inte Ellen, inte min älskade ! Det är inte hennes kropp, denna rysliga, gulnade mask - det är inte hennes själ i denna stenhårda, isiga blick!

Det föll som ett regn av kallaste fasa över hans hjärta - hon var en annan, en främmande, hon var inte hans ! Så var det alltså: förintelsen, fördärvet var slutet på leken med människors liv ! Som ett yxhugg genom hjärtat kände han, hur han förnekade henne nu, svek henne bara därför, att

hon nu förvandlades. Men han ville inte förneka, ville inte svika, och med förtvivlad iver smekte han hennes hårda panna.

-Känner du igen mig?

Hon låg orörlig och bara såg på honom. Hon kände igen honom, det visste han. Om han vågat, skulle han lagt sin hand över alla de tusen små vassa nålarna i hennes blick för att slippa se, ty han visste vad hon ville, varför hon såg på honom så. Han förstod hennes förfärliga fråga: var du värd?

Ett nytt stormregn av fasa piskade genom hans själ. Värld ? - Värld ?
Vem är värd kärleken, tror du ! Mitt liv ligger öppnat för dina hemska ögon, se dit in! Det finns ingenting i hela mitt inre, som är värt din kärlek. Men du måste se allt! Du måste se det där, som jag inte kan förklara, det där, som har vuxit upp inom mig, sedan jag träffat dig, det där, som är du i min själ - du måste se hur vackert det är, innan du dömer! Ty detta är domen.

Han såg in i hennes ögon, så djupt in han kunde se. Men där fanns ingenting annat än tusende uddvassa nålar, som stack emot honom; och långt in i blickens botten låg något, som liknade vanvett; det tycktes växa upp, stiga fram ur sitt gömda rum.

Äntligen rördes handen på täcket, lyftes till en smekning, som inte orkade fram. Han tog hennes smala arm och lade den kring sin hals. Då slöt hon åter ögonen. Hennes heta, darrande fingrar smekte hans kind. Det arbetade i hennes hals, hennes tunga sökte mödosamt bilda ett ord, så som man måste göra bland människor, för att även de andra ska förstå vad som händer i ett ensamt hjärta. Och han hörde henne viska nästan utan ljud:

-Älskade!

Hur kom det ordet på din tunga? Ordet, som står i böcker! Ordet, som man läser, men aldrig säger till varandra! Vi kysser och smeks, om det så ska

vara. Säger vi något, blir det ett namn. Men detta underliga ord!

Nu är du alltså inte längre rädd, att din ljuva söndagsdröm ska bytas bort till vardagsträldom, att den gyllne nyckeln ska förlora sin hemliga kraft, för att du säger det förbjudna? Nu är sagan slut, du lilla blyga tös, och leken är slut och barnet ska gå hem till det förtrollade slottet om kvällen; vila i silkesäng, sova på svandun, drömma om det vackraste och finaste, det som i alla fall varade ända till natten kom, ända in i mörkret.

Var det domen? Den unge mannen grät som ett hjälplöst barn. Och det var mörkt i rummet, mörkt kring de båda människobarnen, som älskade varandra.

Modern kom hastigt in från köket. Hon skyndade fram och tände lampan.

Flickan låg stilla. Motståndet var slut. Hopsjunken under täcket hade hon stannat i sin sista rörelse och gav sig viljelöst åt våldet. Hon såg upp igen med samma stenhårda, onaturliga blick, som kom liksom ur ögonhålornas djupaste botten.

Den gamla arbetarhustrun började gråta högt. Hon talade till flickan med osammanhängande ord. Kärlekens språk, kvinnornas eget språk utan tydliga ord; de glömmet det inte ens i dagens tunga arbete. En moders farväl till barnet hon fött med glädje och pina och givit människolivets glädje och pina i arvedel; farväl till barnet hon jollrat med och lärt att tala - hur lika är inte de första orden och de sista mellan mor och barn! Lika formlösa, lika famlande i oändlig kärlek. - Flickan låg orörlig med samma stickande blick rätt fram. Nu började hennes huvud vridas fram och tillbaka på kudden, fram och tillbaka, oupphörligen. En hes jämmer steg så småningom upp ur hennes innersta och blandade sig med andhämtningens stön.

Detta är hjälplöshet! Intet motstånd möjligt, ingen tröst, inte den minsta lindring i plågan. Ingenting att göra, bara se på henne, medan förtvivlad hopplöshet fyller hela ens själ med töcken och dimma.

-Har du ont?

Hon flyttade stelt sin blick till honom. Det var ett förfärligt svar.

Ständigt vreds hennes huvud fram och tillbaka, fram och tillbaka. De rosslande andedragen påminde om det stackars överkörda djurets klagan. Arbetet blev allt värre. Allt tyngre. Allt långsammare. Äntligen låg huvudet stilla. Orörligt stelt. Blicken var liksom stucken fast i något, som ingen annan kunde se. Det hessa rosslandet slutade inte. Allt längre blev de tysta mellanrummen. Men de upphörde inte.

Kommer inte den gamle med släggan? Barmhärtigheten, förbarmandet? Tiden går inte längre rätt fram, den stupar inte längre ner, den har stannat på djupets botten, den står stilla. Åter känner den unge mannen samma fega lust att springa bort och gömma sig för att slippa se och slippa höra detta.

Då lade modern sin hand på hans axel. Förstod hon, hur feg han varit ett ögonblick? - Nej, hon grät bara. Den stora kvinnan lutade sig mot honom och grät i sitt hjärtas ensamhet. Och plötsligt tänkte han på, att i ett berg någonstans utanför staden gick en liten arbetare och borrhade och sprängde för att bygga en grund. För att göra något. För att kunna leva med de sina. Och den unge mannen böjde sig ner och smekte sin döende lilla kvinna, smekte döden.

Äntligen andades hon inte mer. Ögonen stirrade orubbligt rätt fram. Tystnaden blev så lång, att det måste vara slut. Han tog fram klockan, men såg ingen tid. Visare och siffror var döda och flöt bort från den vita tavlan. Allt var tyst. Allt var dött. Livet var borta.

Men då började hon igen. Två tunga, bittra suckar. Åter flöt tystnaden ihop, mörkret slog samman omkring dem, lampan lyste som en röd fläck

långt, långt borta. Här inne var evigheten utan tid och utan gräns.

Var det slut nu? Vänta bara, vänta bara! Hon andas inte mer. Hon hörs inte mer. Inga rörelser syns mer. Då är hon slut och borta.

Han kände inte golvet under sig, då han stod hos den döda. Hennes panna var varm, men hon andades ju inte. Hennes händer var varma, men de rördes inte. Hennes ögons vidöppna djup var lika blankt och klart, men hon såg inte mer. Slut på arbete, möda, sorg och glädje. Borta är kyssarna, smekningarna, de blyga viskningarna, kärlekens ljuva, högtidliga lycka. Man slutar andas och bäres bort och är inte mer och hela livet är som om det aldrig varit. Gulnat, skrynkligt läder till hud och ben till stomme; råämnen som hastigt löses upp och försvinner.

Men ännu känner jag dig lika nära som medan du levde. Du är inte död! Jag känner dina armar kring min hals, jag hör din stämma viska vackra och lustiga ord i mitt öra.

Intet farväl ! vi skils inte. Intet sov i ro ! du sover inte. Det som ligger där i bädden är inte du, det är liksom dina kläder något som du haft. Men i det liv, vi levat tillsammans, har ingenting brustit. Du är ännu här alltjämt och fyller mitt hjärta med en ny glädje, en aning om evig lycka.

Timmarna går. Nu hörs åter tunga stövlar dåna med klackjärn djupt nere i trapphusets avgrund. Dånnet stiger uppåt, det kommer in i köket, det kommer in i rummet, där allt är så tyst och helgdagsstilla. Där sitter en ung man bredvid en gammal kvinna. De stirrar på ett dött litet ansikte bland kuddarna i liggsoffan. Nu står där också en trött gammal arbetare, som är grå från slokhatten till stövlarna av stendamm, grundvatten, lera och dynamitrök. Fadern står där inne i det röda lampljuset orörlig som ett berg, hård och fast i varje led. Han ser på dottern. Han ser, att en vit servett är bunden om hennes huvud för att hålla käkarna ihop, han ser en rand av vitögat under det till hälften hoplagda ögonlocket, han känner den hemska stillheten och tystnaden, han förstår, att de båda, som suttit hemma hos barnet hela dagen, inte längre orkar tala eller tänka eller röra sig. Ur bergets innersta viskar en okänd röst, ett barns stämma: Det är slut.

Det lilla hemmet är splittrat, söndersprängt. Sängkläder och gångkläder skräpar på golvet i bästa rummet, där duken ligger kvar på bordet med en ensam brödkorg mitt i det trista lampskenet. En stol med medicinflaskor, vadd, koppar och glas står bredvid soffan, där den döda ligger. Skänkdörrarna står halvöppna. Allt är i oordning som ett härjat hem blir, när mor sitter med händerna maktlösa i skötet och undrar efter barnet. Köket är kallt och dött, i spisen är ingen eld och ingen mat finns åt den hungrige mannen efter dagens arbete. På gasen står kaffepannan och kokar ensam och övergiven. Den är snart torr och urkokad. Den har stått så i flera timmar. Ingen har sett den. Ingen minns den.

När en människa dör, är det inte endast hon själv, som går bort. Bitar och stycken av andra människor följer med; allt det som varit hennes hos de andra, det vissnar ner och sköljes undan.

Man vet det inte först, medan tröttheten ännu värker i kroppen, sedan den kära slutat. Men snart känner man, att något är dött inom en och måste skaffas bort ur själen. Det är allt, som varit hennes. Alla sådana tankar, ord och minnen, bort måste det, har ingen mening mer; halm utan korn och kärna, bort måste det! Men det sitter fast, det vill inte dän. Det är som om den kära själv tiggde att få vara kvar, att inte bli jagad undan. Bort måste du, som varit min älskade, bort måste du ur mitt hjärta, om jag ska kunna leva! Jag ville ligga vid dina döda fötter och gråta och skrika, men jag härdat min rygg och spänner mina knän och törs inte tänka på tårar. Jag känner en bister glädje, när jag märker min styrka. Det är fara och äventyr i detta, ty något vill brista inom mig; jag måste hålla mig hård för denna faras skull.

Ännu lever jag.

Det brister naturligtvis. Jag visste det.

Jag måste släppa loss en liten tanke, som ligger som en kvarnsten och nöter och mal i hjärnan: det är jag, som är död. Jag har legat, där du låg. Det var mitt eget arbete med döden jag såg hos dig.

Jag är där du är, på andra sidan. Jag hör min röst tala utanför rummet. Jag ser mig själv utifrån. Jag förstår inte den där kroppen, min kropp, varför är det min? Jag känns inte vid den, dess rörelser är inte mina. De där händerna, som jag ser i närheten av mitt ansikte, varför är det mina händer? Varför rör de sig så? Jag känner någonting tungt under mig och det är fötterna, som flyttar en främmande kropp - främmande! det är jag. En liten personlighet, som råkat komma utanför gränserna, och som därför håller på att falla sönder. Men hur ska man kunna veta i förväg var sådana gränser går?

Min själ är på andra sidan livet, långt inne i evigheten. Hur ska jag komma tillbaka till det gamla? Yrseln griper mig, så att jag vill falla, ångesten jagar mig ut. Jag går gata upp och gata ner som en galning, en dåre, en vansinnig. Stenläggningen forsar som vatten under mig, husen virvlar förbi, gnistrande av ljus eller falnade, svarta som aska. Det strömmar sten, dånar av mullrande stenljud och mitt i den tunga forsen vadar jag uppför fallet, uppåt, för att komma dit, där man kan leva. Ack, dessa människor, som gungar i svarta flockar förbi mig som skum och stänk - tomma, gråa ögon har de alla, strävt läder över gnisslande ben; undan gungar de, sugts ner mellan stenarnas dånande vågor.

Det är fara och äventyr, men ingen bister glädje längre: bara ångest, brinnande, glödande ångest, ingenting annat.

Man känner det inte först, medan tröttheten ännu gräver och sliter i kroppen. Sedan vaknar man och är på andra sidan och minns inte, hur man kommit dit. Själens har frusit till is som en glasruta med vanvettigt blommande arabesker. Glaset fryser till dess det vill springa sönder i en sky av isiga flingor och skärvor.

Det är något som är dött inom en. Det kan inte göras om. Bort alltså, även om det döda varit ditt, även om allt det döda är du själv, min älskade.

Intet farväl, vi skiljs inte? - Överord! Här skiljs vi. Jag är för feg. Jag vågar inte följa dig längre in i ödelanden. Du går din väg, som jag inte förstår, och jag ser dig gå, men kan inte hjälpa dig. Du blir utan skydd där borta. Kommer ingen dig till mötes? Ännu ser jag ingen.

Intet sov i ro, du sover inte ? Nej , det är just det ! Du sover inte !
Jag känner och vet, att du är vaken och lever, att du är någonstans. Inte i kistan, inte i graven, inte på kyrkogården. Där ska din förstörda kropp ligga med ögon, som så småningom blir vidöppna. Det där är bara en hop med gammalt du haft. Det är inte du. Men du själv lever någonstans. Jag vill se dig, tala med dig, var är du, hur

Frågornas enfald äcklar mig. Lilla flicka med trofast blick, må dig väl gå på den store Domarens räfstoch rättarting! Fråga mig om brottet, Domare! Pina inte henne att svara, om där var ett brott ! Kärlek, kärlek, stränge Herre, något annat var det inte!

Det är vår där ute. Solen lyser över plåttaken och de gråa stenhusen. Tunna, smutsiga snöfläckar smälter ihop på gatorna och bildar bäckar och sjöar, i vilka den blanka, blåa himlen speglas. Mellan sjöarna är stenläggningen torr och för första gången ren. Fönstren tvättas i hemmen, rutorna blixtrar i ny dager. Kärror och vagnar skramlar med helgdagsljud genom gatorna, som tycks yrvakna i den starka, soliga vårens luft. Glädjen kommer, den bryter fram ur snön; det jäser i kälen, det gror i myllan. Luften är hård och ren och lyser i kvällningen som flammande lågor av guld och grönt.

Men de sjuka, som längtat till våren, de blir allt sjukare; de döende dör. De svaga måste bort, de friska, de levande ska besitta världen och leka sina gamla lekar, medan vårens blommor växer allt större och vitare mellan gravarna.

I ett arbetarhem står en stor, svart kista. Där ligger en liten, liten kropp, vissnad och gul som tommaste halm.

En underlig möbel i ett hem. Den ger en frän lukt ifrån sig. Fet olja och nysågat trä. Den tycks så stor, att man måste tränga sig fram för att komma förbi.

-Det är den fjärde, som dör för oss, säger mor.

Man talar så tyst där inne. Man fryser. Orden fryser.

Fönstret står öppet, men kölden kommer inte därifrån. Kylan kommer från den stora kistan, från den skinande vita svepningen, från det tomma, gula huvudet på kudden, och från de styva händerna med blommor mellan hårda fingrar.

-Och alla hade samma sjukdom, berättar den gamla. -Jag kan inte hjälpa det. Det är inte mitt fel. Jag har skött dem och givit dem mat och bytt om på fötterna åt dem, när de varit ute och blivit våta. Jag har vakat över dem och suttit hos dem, när de varit sjuka, både här och på Epidemin. Jag har knappt varit ute själv annat än det nödvändigaste, sedan jag blev gift. Jag kan inte göra mer. Ändå dör de ifrån oss. Nu har minsta pojken kommit på sjukhus för bröstet. Och Andersson, som var så fäst vid honom ! Minsta flickan ska dit också i nästa vecka! Det är medfött, förstås. Sen har jag bara en kvar hemma. Jag förstår inte det här, jag.

Mor, mor! stora, goda hjärta! Din kull glesnar, din glädje sinar, din stolthet tages bort. Kärleken förstår du, men det där andra fattar du inte. Barmhärtigheten, den gamle med släggan, han som går från hus till hus och har svarta vagnar efter sig till varje port, förstår du inte honom än?

-Och Ellen, hon fick knäcken när de började med övertid på verkstan. Hon orkade inte med det. Hon var för klen. Men inte ville hon sluta, inte. Hon snäste och fräste, bara man talade om doktorn, tills hon låg där.

Vad hjälper bitterhet, vad hjälper hat? Jag förstår det först nu, när jag hör dig tala om detta så lugnt, utan skymt av onda tankar.

När man fått slaget, skriker man först, man vill slå igen och man sparkar efter de rika och mäktiga åtminstone - dessa ynkliga små, som är lika dumma, lika fega, lika okunniga, lika maktlösa som vi, fastän de sitter i andra hålror och gömmer sitt elände i andra kulor. Sedan ser man efter, vem var det som slog? Och man ser ingen. Man har skrikit och sparkat mot den

stängda porten, ingen har svarat, porten förblev stängd. Man vet inte ens, om det finns någon där bakom som hör. Till intet tjänar bitterhet, till intet tjänar hat. Göm dig, galna djur i mitt hjärta, göm dig och tig !

-Och det är inte bara vi, som har det så. I det här huset har det dött flera stycken i samma sjukdom bara på det här halvåret. I huset bredvid är det en flicka, som har fått sluta arbeta nu. Hon har fått en lapp av doktorn och går hemma och väntar att få komma till sjukhuset. Och hon, stackare, har en unge, som är fyra månader gammal, och hon är knappt tjugo år själv. I morse fick hon veta, att hennes fästman försvunnit, förstås. Han har rest. Ingen vet vart.

Och ser en efter bland de rika, som har det bra, så har de på samma sätt, fast det märks inte så mycket, för det går finare till. Det är nog inte bara fattigdom, det här. Det är något annat också. Det är Gud, som far fram med oss så här. För han finns nog, han finns, det är klart det, men hur ska en förstå det? Han skulle ju vara god!

Mor stänger försiktigt dörren till rummet. Hon sätter fram koppar på köksbordet och så dricker de kaffe. Barnen är hos grannarna.

Middagssolen lyser där ute, där våren blånar över rödfärgade plåttak. Han sitter i tanklösa funderingar och är nära att fråga, ska inte Ellen ha kaffe

Allt som var hennes i deras tankar lever ännu inom dem. Bort måste det!

Den stora präktiga kvinnan sitter mittemot honom och blåser i sin kaffekopp. Nu vill hon något, tänkte han.

-Vi undrade, om han ville skriva annonsen åt oss ?

-Dödsannonsen, ja. Men det skulle väl

-Det är bättre vi ber honom om det, som vet precis hur det ska vara. Vi har kommit överens om det, Andersson och jag.

Han får penna och papper. Han anses skrivkunnig. Men det här är inte så lätt. Hur brukar det stå? - Att vår ömt älskade - och så vidare. Nej, så ska det inte vara. Vad angår det världen, att hon var mycket älskad? Kort och gott: Vår dotter Ellen avled den

Det där ser allt bra besynnerligt ut, förstås. Bäst att fråga!

-Hur ska vi skriva?

-Han får sätta som han vill.

-Att vår dotter Ellen?

-Han får göra som han vill, men nog var hon älskad, förstås !

Och modern gråter för det vackra ordet.

Alltså, hon var älskad! Inga nymodiga funderingar nu. Den gamla kända formen blir full av mening och innehåll. Han letar efter alla uttryck, som används: efter en kort tids tåligt buret lidande - sörjd och saknad - ja, men behöver det nu tryckas i en tidning, att hon är sörjd och saknad? Vem läser det? Tusende likgiltiga vid morgonkaffet. Vem ser det? Vem tänker på det? Kort och gott till de främmande: vår älskade dotter är död. Punkt och slut.

Men hur det är, han frågar omigen. Han får skriva som han vill, förstås, och nog är hon sörjd och saknad! Alltså, dit med det!

Och så till slut de sörjande: föräldrar, syskon, släkt och många vänner.

-Blir det bra så här?

Mor läser och tiger. Funderar en stund och lägger ifrån sig papperet.

-Vill han inte sätta ut sitt namn själv också?

-Jag har ingen rätt till det.

-Han får göra som han vill.

-Det blir bara prat, om jag sätter trolovad. Det blev ju aldrig så.

-Ja, han skriver som han själv vill, förstås, och när han inte vill så.

-Visst vill jag, men det är inte rätt!

-Det var en flicka i sjuan som dog och hon hade en bekant gosse, som hon gick i sällskap med, och föräldrarna satte inte ut hans namn i annonsen och det talades länge om det. Så det vill vi inte. Då annonserar vi inte alls.

Nu skrev han: i en ålder av tjugutvå år fyra månader och tjugusex dagar, sörjd och saknad av föräldrar, syskon, trolovad, släkt och många vänner.

-Är det bra så?

-Vill han själv, att det ska stå, då är det som det ska vara!

Sent på kvällen, när det blivit mörkt, bar de ner kistan och satte in den i tvättstugan på gården.

Där nere var som på botten i en djup brunn. Runtomkring trängdes skyhöga stenmassor, svarta, lutande brandgavlar och husväggar, som lyste nerifrån och upp med rummens lampljus ordnat i raka rader. Ur trapphusets sneda fönster flämtade glåmiga gaslågor, den ena ovanför den andra ända upp emot stjärnhimlen, som tindrade och gnistrade mellan svarta skorstenar och spöklika väderflöjlar i höjden.

-Det gör detsamma var det är det händer, tänkte den unge mannen. I vackra rum med granris och enar och vaxljus kring kistan, eller på en grå stengård, i en tvättstuga, som trängs om brandgavelns stöd tillsammans med en lång rad små spjaldörrar med nummer. Förvandlingen kommer och sen är det inte mer.

Jag skulle egentligen ha diktat vårt liv till något vackert och dyrbart, i stället för att leva med dig sådan du var. Jag skulle ha givit dig andra namn och andra ord och andra handlingar. Men ditt namn räcker. Det är ljust och mjukt. Dina ord var trumpna och dina gärningar sådana som de blir i kärv och enkel kärlek.

Mera är det inte att säga. Jag är glad, att jag inte diktat om fantastiska öden med kvinnor av ord och tyg. Jag är glad att jag levat med dig, min tös, glad och tacksam.

På denna stängda fängelsegård ska jag ta farväl av dig. Här skils vi för

sista gången, vi gårdarnas fattiga barn, som lekt en liten tid tillsammans.

Det är svårt att skiljas, utan att jag vet hur det går för dig nu, när du är ensam med alla dina svårigheter.

I min själ sitter en liten otäck tanke, som talar öppet språk, rakt på sak: Varför teg du, när din kvinna dog? Du ville hon skulle se, hur vacker din kärlek till henne var; men hon då? Hur bultade inte hennes hjärta av ångest, medan hon drevs allt längre in i ensamheten. Vad visste hon om odödligheten? Nu fick hon släpa sig dit så gott hon kunde, och hennes död blev verkligen därefter. Du trodde hon ångrade? Du trodde hon undrade, varför hon givit sig just åt dig? Dåre! inte tänker man på sådant i den stunden; det är oväsentligt och borta i det förgångna. Hon tänkte på det som komma skulle, på sin kropps tomma intet inför döden. Hon bad dig om hjälp. Du teg. Hon ropade. Du teg. Hon ropade, ropade; det vackraste ord hon visste gav hon dig i sin förfäran och nöd: älskade ! -Du teg och undrade, om hon skulle se, hur vacker din kärlek till henne var.

Vem skulle hjälpa henne? Far och mor? Ingen visste bättre än hon, var de fattigas tankar slutar. Du skulle ha hjälpt henne. Med överlägsen intelligens rev du ner allt i hennes liv, hennes renhet, hennes tro på den vackra, stränga sagan om Gud. Vad gav du henne i stället?

Det är en liten otäck tanke, som sitter i den unge mannens själ och språkar ogenerat om saken precis som den är.

-Vad gav du henne alltså i stället för det du tog? När det skulle vara riktigt lärt, var det något populärvetenskapligt. När det skulle vara riktigt djupsinnigt, var det något populärfilosofiskt. När det skulle vara riktigt vackert och väl, var det något om gudar med verklig litterär skönhet; livsglädjens gudar, som dansar; det ska ju vara så fint, det; och sorgens och smärtans gudar i monumental storhet; de dansar inte, men de stirrar in i dunklet, var så god, och talar ur trycksvärtan mystiska ord om Ödet, även kallat Anangkä, Livsgåtan.

Det finns så många underliga gudar. I en lund av konstnärligt formade popplar står ett smakfullt altare av vit marmor. Dit går människor, som skryter med att de är hedningar. De är klädda i grekiskt sköna dräkter, sydda av små damskräddare med litterärt handlag. Och hedningarna offerar åt någon liten, liten hemgjord gud av rök och ord och papper.

Detta allt är dock drömmar om odödligheten. De råa bestarnas drömmar, som tagit gestalt och blivit så vackra som möjligt.

Var det något annat, du hade att säga henne? Det var kanske klokast att du teg då? Och lät henne hjälpa sig själv, eftersom du inte dög till det!

Är det inte en erbarmlig enfald, när man tror, att de döda sover i stoftet och blir till intet? Hur ska man kunna säga åt den, som väntar döden: Ingenting är du, ingenting blir du. Från jorden kommer du som smuts och blommor. i jorden ska du åter bli smuts och blommor och ogräs, ingenting annat sker dig. Du vaknar aldrig mer, vet aldrig mer vad som har varit, vet inte ens själv, att du sover och är borta.

Det går inte att leva ock dö på sådant. Hellre orgelsång och psalm. Det är åtminstone verklighet. Det finns gamla människor med hårda nävar och trofasta ögon, de somnar efter arbetets liv med visshet om en evig glädje. Denna visshet skulle jag ha haft, när jag behövde den, när du behövde den, min älskade !

Blir de aldrig färdiga, de båda männen i tvättstugan? De flyttar kistan fram och åter, makar träbockarna och ändrar i oändlighet. Vad menar de? Är det någon gammal vidskepelse från deras hembygds gardar mellan skogarna? Ska liket ligga i väderstreck?

Nu tar de bort locket, för att se, om något kommit i olag under flyttningen.

Den unge mannen stannar i dörren. Lampljuset kastar jättelika skuggor i

virrvarr bland allt skräpet ända upp i taket.

Liten är hon i kistan, mindre än någonsin, förvandlad, slut. Ögonen har sjunkit in i skallen, men pupillerna bligar fram under ögonlocken, som börjat öppnas. Det är ju inte hon! Inte ett spår av likhet! Allt, som en gång varit hon, är borta från denna tomma mask mitt i allt skinande vitt, som fyller kistan. Hennes levande kropp med mjuka, varma lemmar hade för honom varit det verkligaste i världen. Där ligger verkligheten ! Ett misstag, ett förvillande misstag. Det var det andra, som var verklighet, det som inte syntes, men gjorde henne levande. Himmels Herre, var är nu detta, var är hon, min älskade?

Han vände kistan ryggen. Här ute på den mörka gården, under de svarta, väldiga brandmurarna, här var han henne närmare.

Ständigt hörde han en viskning utan ljud i sitt öra. Det var det där ordet - älskade!

Varför sade jag ingenting. Varför hjälpte jag henne inte igenom?

Andra kan dö som segervinnare, mer än segervinnare, glada, jublande i visshet. Dit skulle jag ha fört hennes själ. Det var på det hon väntade. Det var på mig hon litade.

Varför kallade du mig med det ordet, du? Det brukade vi ju aldrig använda. Vi hade ju andra namn, vårt språk var vardagsspråket. Men detta namn, det glömmet jag aldrig.

Varför teg jag då? Jag visste ingenting att säga. Även om jag hade förstått, vad du verkligen ville, skulle jag inte ha kunnat hjälpa dig. Nu har du kommit igenom och behöver inte mig. Men jag står själv hjälplös ännu och har ingenting att svara. Min egen kropp är inte mera verklighet än din där inne; det är det där andra, som lever och gör mig

levande. Och om detta andra, osynliga, vet jag ingenting.

Vem vet något för resten?

De som predikar köttet? Intelligensens självätare? Om nätterna blir de känsliga och tjuter dystert som kåta hundar. Om dagarna finner de livet tröttsamt meningslöst, i bästa fall halvtragiskt. Understundom kvicknar de till och trevar under flickornas kjolar, för att i alla fall försöka finna något. Förr tyckte jag det där var bra eller åtminstone roligt. Det lockar mig ännu. Men vad har de att säga? De bästa av dem har endast ord om köttets lust och själens obotliga ensamhet.

Och de religiösa, de troende, prästerna, läsarna? Även deras liv lockar mig.

Men till prästerna går jag inte! De frågar först efter betyg, sen undersöker de i kyrkoböckerna, om jag verkligen är döpt och konfirmerad. Sen tar de fram sin av kyrkomöte och riksdag godkända handbok och läser tillämpliga kapitel. När jag går ifrån dem, måste jag sticka något i handen på dem, annars tror de jag är medellös och hälsar inte på mig sedan, om vi händelsevis skulle mötas på gatan.

Till läsarna kan jag inte gå. Jag är ingen kretin och har ingen rätt att vara bland dem, som skryter, att de aldrig kan vara nog enfaldiga inför Herren. Jag förstår inte en Herre, som vill ha sådant folk, kanaljer, som skadeglatt förkunnar, att det största vetande är givet åt de andligen fattiga och svaga. Jag är rädd om mitt förstånd och törs inte försöka tala tungomål. Jag kan inte ta Jesus på mitt program och bjuda ut honom på valmöten. Jag går hellre bland dem, som vandrar i ödemarken och letar nya vägar till nytt vetande och ny kunskap.

En och annan känner jag, som fått lugn och visshet och en god tro. Men det är som en gåva åt dem personligen. Jag står utanför och har intet. Min hjärna är fylld av siffror, årtal, namn, ord, fraser och citatmen ingen tro. Det gäller dock mig! Vad ska dessa lyckliga människor kunna säga mig

om en tro, som först måste vara min?

Min Gud, min Gud, vad denna stengård är mörk och trång! Vad jag är ensam här djupt nere i jorden! Stenmassorna omkring mig växer och stiger mot svindlande höjder, tränger genom skyarna upp genom rymderna och försvinner i oändligheten, där den svarta himlakupan ligger tung som ett stängt lock, smyckat med bleka stjärnebilder. Och ovanför? utanför? Finns inte Gud, så måste vi välja oss en och kröna honom till Herren. Det är väl ingenting stort att vara gud åt människorna; han behöver ju heller inte vara så värst stor. Men stark måste han vara, stark som guden, hebreerna skapat, gamle Jehovah; starkare än döden, den eviga döden i kyrkogårdarnas klibbiga lera. Ty vi lever inte länge, sen vet vi intet mer. Vem dödar denna lilla otäcka, eviga död i smuts och snusk? Vem ger oss mening i livet och mod att vandra in i det okända mörkret? - En stark Gud, som håller att tro på!

Hur kom du igenom, min tös? Hur kom du på andra sidan, ensam och utan hjälp? Ur denna brunn i jorden kommer jag aldrig upp. Jag är på botten och det är längre än man anar dit, där stjärnorna brinner.

I trapphusets grund fanns åt gården en järndörr. Den stod halvöppen. Han såg de första stegen av en trappa ner till källarmörkret.

-Man kan alltså komma ännu djupare ner i ensamhet, mörker och elände! log han åt sig själv, medan han tände en cigarett. - Man kan hamna, där varken sol eller måne lyser och ingen himmel syns. Man kan dö där nere också. Bland råttorna!

Han sköt igen dörren med foten.

Punctum, tänkte han. Vi har skränat igen. Vi har varit bittra och hatat och sparkat mot den stängda dörren, som var en helt vanlig källardörr; och när den öppnades, såg man, att trappan leder neråt och inte uppåt. Låt oss stanna här då. Här ser man åtminstone stjärnorna. De är långt borta, men man ser dem!

Nu var det äntligen färdigt i tvättstugan. Lampan släcktes och männen kom ut.

Den lille hårde bergsprängaren var klädd i svarta helgdagskläder och hans ansikte var som vitt i mörkret.

Medan han med oändlig omsorg satte hänglåset för dörren och stängde, sade han till den unge man

-Det är stjärnklart, tror jag?

-Ja.

-Sir han Karlavagnen?

Den stod där uppe mellan några svarta skorstenar. Fimmelstången rätt ner och bakhjulen i vädret.

-Sir han Polstjärnan?

Mittemellan ett par andra svarta skorstenspipor brann Polstjärnan.

-Den kompassen, sir han, den duger!

Den unge mannen stannade. Är du religiös, du gamle kommunard? tänkte han. Varför inte? För sig själv i ensamhet och tysthet på vägen?

Bergsprängaren hade låst. Han kom fram till de båda andra. Tre män stod mittpå gården och stirrade upp mot den tindrande natthimlen.

Sådana historier! tänkte den unge. Polstjärnan ligger i norr. Det var väl det du mente.

Bergsprängaren tog en sele från marken, en sådan sele som stadsbud använder. De hade haft den, när de bar ner kistan. Han rullade upp den noggrant och betänksamt:

-Sju barn har jag haft, sade han. De fyra äldsta har jag burit ner så här. Nu har jag tre kvar och de båda yngsta på sjukhus. Sen har jag bara en kvar, en enda liten en.

Efter en stund fortsatte han:

-När man kommer till ett nytt arbete, är man äldre och sämre än man var förut. Och när man slutat det arbetet, är man ännu äldre, ännu mer sliten. Vad har man haft för det? Mat i mun för dan och kläder under den tid som gått. När man inte längre orkar, da har man ingenting, ingen mat och inga kläder. Det är de andra, som tagit det man själv skulle ha haft efter ett helt livs arbete. När vi blir starka nog, är det vi, som tar förtjänsten. Men det dröjer. Vem får se den dagen? Våra barn, jag har snart inga kvar, jag, och vad har jag då levat för? Arbeta måste man, nytt arbete måste man söka jämt och när man gjort något, får man behålla nått och jämnt så mycket, att man orkar leva. De rika är efter en som vargar i skogen och sliter ifrån en det en har och låter en inte behålla så mycket ens, att en kan freda sig för ålderdomen. Hur ska det gå då, när en blir ensam och inte orkar mer och inga barn har kvar och ingenting, inte en smul för allt vad en arbetat och trälät? Det går inte alls, förstås. Det blir slut tvärt och så i jorden bums; det måste bli så, för en strävar inte me't, det är säkert det, och vem sir för resten efter hur det blir med oss ? Nej, äta och ätas, det är alltihop, det; så är det bland vargarna i skogen och så är det bland människorna ock, både fattiga och rika.

Himmelens Gud, vilken fattigdom i våra glömda själar! Vilket armod bland de svultna andarna!

Våra stormän går i bergen och söker de högsta topparna, där de kan se ut över de vidaste vidderna. Från bergen ropar de sina gåtor ner till oss, dunkla gåtor att lösa, medan vi vilar efter dagens arbete. Ingen av oss gitter grubbla över sådant. Vi kan inte veta, hur stormännen vill, att gatorna skall lösas; det som för dem var visdom i går, kallar de i dag för enfald. Vi här nere i mörkret, hur far vi leva? De trötta faller, de sjuka dör och stenar ger vi i stället för bröd. Ingen har det levande ordet, ingen ger oss mod att leva vidare. Vi är gräs, som vissnar i öknen till ingen nytta. Vi blommar och tror att vi älskar och frukten är föga bättre än smuts i blommen. De starkaste blir tistlar med giftiga taggar, det är jordens evangelium till dem, som växer och vissnar i ödemarkens salta sand.

I stället för den gamla religionen, som bar människorna på undrets vita vingar över smutsen, har vi fått vetenskap och nationalekonomi. I stället för de gamla prästerna och profeterna, som tämde vargarna med Herrans gissel, har vi fått läkare och advokater föreläsare, riksdagsmän helt enkelt! Så utsugen, så överodlad är jorden, att den inte kan bära stort annat.

Vi läser i sagornas bok om ödmjukhet och tro:

-Du som har låtit oss pröva så mycken nöd och olycka, du skall ater göra oss levande och föra oss upp igen ur jordens djup.

Det är kanske en saga bara, men det är sagan om en tro, som vi förlorat. Det vackraste och bästa, som människoanden ägt, har vuxit upp ur vissheten om Gud. Källor gick under jorden till människornas djupaste hjärterötter, källor med levande vatten. Man har förgiftat vattnet i ödemarken. Stormännens livsgåtor och statsmännens pappersgärningar är inte nog för oss. Vi måste ha något annat. Vi måste börja om från början. Kunde man inte göra en ny religion? Ny rökelse, nya orgeltoner, nya dånande klockor! Nya sånger, nya vattubäckar genom öknen! Vi måste finna åter det

under vi förlorat, det som en gång gjorde vilda hjärtan rena som blommande vita rosor.

Med trötta steg gick männen upp igen. Fyra trappor mot hojden mellan stenväggarna, där röda gaslågor arbetade i halvmörkret. De gick in i det härjade hemmet, där mor satt ensam i tomheten och undrade och undrade. Utan tro, utan hopp om återseende. Mor, mor! din ungdoms kärlek, ditt livs smärta och glädje har du förlorat utan mening; dina barn går bort och du vet inte vart, du vet inte ens, om du någonsin får se dem igen. Vem har tagit din tro?

Det är som om väggarna där inne vore nakna; allt i det fina rummet har liksom fallit samman i en hög av spillror. Liggsoffan är orörd, står likadan, som då den döda kroppen lyftes därur av far och mor. Den tomma bädden, där hon legat, gapar som ett stort sår. Men i kudden sitter ännu som en aning doften av hennes hår, silkeslent och gyllene gult, konvalj och nattviol. Han mindes den natten, då de sjönk ner i vilan tillsammans, då livet gav dem åt varandra och de blev som vindens sus under stjärnorna och som jord i den fuktiga, levande myllan.

En ny tro, en ny religion, en ny Gud att dyrka? Dåre, dåre, det finns bara den gamle Guden, som hjälpt oss så ofta, fastän vi inte vetat det.

I sitt innersta hörde han en stilla viskning stiga allt starkare; orden susade som vindens orgelsång i stora skogar:

-När detta förgängliga har iklätt sig oförgänglighet och detta dödliga har iklätt sig odödlighet, då skall det ord fullbordas, som är skrivet: "Döden är uppslukad i seger."

Se, denna goda tro har vi förlorat, och våra hjärtan förtvinar i ensamhet!

De har ljugit för oss, våra lärare, och vi tror dem inte mer. De har gått till våra fiender och hånat oss, medan vi kämpat brödets, hemmets och

barnens kamp. De talar Mästarens ord och säger:

-Kommen till mig I alla, som arbeten och ären betungade, och jag skall vederkvicka eder. Tagen på eder mitt ok och lären av mig; ty jag är mild och ödmjuk i hjärtat, och I skolen finna ro till edra själar, ty mitt ok är ljuvligt och min börda är lätt.

Men om vi kommer, förs vi i trældom av hans tjänare; de tar vårt bröd och lägger våra hem som skattehemman under kyrkan och bränner in sitt slavmärke i barnens själar. De narrar oss med sin mildhet och lurar på oss med sin ödmjukhet. Det svåraste är inte att bära egna bördor. Det värsta är att nödgas träla under prelaternas och de falska profeternas ok, som är sten på börda och hårdare än sten. Det har tårt vår kraft.

Nu orkar vi inte längre tro. Vi hatar dem och deras onda gärningar.

-Kommen till mig!

Hur vågar man säga sådant?

-Jag är uppståndelsen och livet; den som tror på mig, han skall leva, om han än dör, och var och en som lever och tror på mig, han skall icke dö evinnerligen.

Det är vansinnigt av en människa att tala så till människor i nöd! Han visste alltså något? Och våra små bröder har använt hans ord så gott de kunnat!

Många har lovat oss odödlighet. Han ensam visste något. Han talade ärligt och sant, tills han blev hängd. Tack, kamrat! Våra hjärtan skall åter bli starka och våra själar fria som himmelens fåglar utan fruktan för den eviga natten.

Vi har fått mer än vi förtjänat. Vi har fått kärlek och trohet att leva för och när vi döden dött, när våra gamla kroppar smälter bort i jorden, då stiger det bästa inom oss vida över stjärnorna.

Har vi förtjänat det, du lilla käraste? Nu får vi gå som barn till givaren och tacka!

-Jag undrar, sade mor, om hon är alldeles borta? Eller om vi någonsin träffas mer?

-Det blir väl i jorden, det, sade fadern.

-Det bästa inom oss lever evinnerligen, svarar den unge mannen.

De såg på honom. Nya toner?

-Tro det? sade den gamle arbetaren.

-En kan aldrig veta! menade modern och gick till spisen igen. Tände gasköket och satte på kaffepannan.